

Sobre l'entitat de la indianeria barcelonina del set-cents.

Nota suggerida per la lectura d'un article d'Alexandre Sánchez

per Jordi Nadal i Oller

La indústria cotonera catalana (i espanyola) té un origen semblant al de la indústria cotonera britànica. La prohibició d'introduir indians de fora, a requesta del paraires i seders autòctons, que a la Gran Bretanya havia estat establerta el 1700, porta a casa nostra les dates del 1718 (indians asiàtiques) i del 1728 (indians de qualsevol origen i peces teixides en blanc). Aquí com allà, la satisfacció dels beneficiaris fou efímera: en poc temps el consum de teixits de cotó pintats havia creat un hàbit que ja no era possible d'erradicar. Entenent-ho així, uns quants homes d'empresa (en l'accepció més literal de la paraula) prengueren la decisió de produir a l'interior del país l'article que fins aleshores arribava de l'estranger. La industrialització substitutiva d'importacions és l'origen de la branca autòctona del cotó. Les mesures prohibitives del 1728 foren el senyal de partença de la cursa per introduir la nova manufactura a Barcelona. Després de diversos fracassos, els intents es van convertir en èxits a la segona meitat de la dècada següent. Al cap de cinquanta anys, entre el 1780 i el 1790, la capital catalana albergava un mínim de 74 i un màxim de 150 establiments cotoners, amb una nòmina conjunta superior a les 8.000 persones. A la data precisa del 1784 l'estampació barcelonina de peces d'indians representaria més del 40% de la xifra francesa i el 55% de la britànica.¹ Cap més ciutat del Vell Continent (París i Londres incloses) no pot exhibir un rècord semblant.

Barcelona, capital de la indianeria europea a les darreries del segle XVIII? No ens deixéssim pas obnubilar. Una resposta justa passa per escatir la identitat precisa de les diverses unitats de producció. ¿Què era, o, millor encara, a què es dedicaven les fàbriques d'indians? L'article d'Alexandre Sánchez, al número precedent d'aquesta mateixa revista, sobre les vendes de la fàbrica creada el 1783 per la raó social Geroni Anglès, Joan Rull i Cia. (Rull i Cia. des dels anys 1790) aporta la resposta més contundent, fins a la data, a aquest interrogant. En forma numèrica, els elements d'aquesta resposta que convé destacar formen la taula adjunta.

1. Estimacions contingudes al llibre de James THOMSON, *La manufactura a Barcelona al segle XVIII: orígens i comparança a nivell internacional de la indústria d'indians*, en curs de publicació per part de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i L'Avenç. Dec a Montserrat Duran la consulta de l'original d'aquesta obra.

Composició i destinació de les vendes de Joan Rull i Cia. en els períodes 1790-96, 1797-1800 i 1819-21 (mitjanes anuals, xifres absolutes i percentuals)

	<u>1790</u>	<u>1797</u>	<u>1819</u>
	<u>1796</u>	<u>1800</u>	<u>1821</u>
<i>producció</i>			
<i>(nòm. de peces)</i>			
llenços pintats	13.335 (84,9)	1.628 (29,6)	
indianes	2.361 (15,0)	3.861 (70,3)	
<i>total</i>	15.696 (100,0)	5.489 (100,0)	
<i>vendes</i>			
<i>(milers de rals)</i>			
a les colònies	216.571 (70,4)	21.000 (14,4)	11.966* (12,0)
a la metròpoli	91.157 (29,6)	125.050 (85,6)	87.499 (87,9)
<i>total</i>	307.729 (100,0)	146.050 (100,0)	99.466 (100,0)

La lectura comparada dels dos paquets de dades (tipus de peces venudes i mercats als quals van estar dirigides) resulta alligonaadora:

- del 1790 al 1796, una fase de prosperitat acreditada per les xifres globals de vendes, l'enorme predomini dels llenços de fil sobre les indianes de cotó (85 i 15% respectivament, de les peces venudes) coincidí amb un altre predomini, si no tan gran almenys d'un ordre similar, del mercat colonial sobre el mercat metropolità (70%, contra 30, dels valors);
- del 1797 al 1800, una fase de declivi evident, que cal relacionar amb la guerra contra Anglaterra i els obstacles a la navegació atlàntica, el col·lapse de les peces de lli, reduïdes a la vuitena part (de 13.335 a 1.628), es va presentar en companyia del col·lapse, més accentuat encara (de 216 a 21 milers de rals), de les trameses globals a Amèrica;
- del 1819 al 1821, una fase en què l'estampació barcelonina de llenços ja és història i l'Amèrica continental es perd, l'indici d'una distribució de les vendes idèntica a la de 1797-1800 (88% a la Península i la resta a les colònies) sembla la prova que les simetries posades en relleu en els dos punts precedents responen a unes vertaderes relacions de causalitat.

L'auge de la fàbrica d'en Rull durant el septenni del 1790 al 1796 hauria estat degut a l'absorció, per part de les colònies americanes, dels llenços d'importació acabats (pintats) a l'establiment. El seu declivi, en el quadrienni posterior, a la fabricació gairebé exclusiva (i forçada) d'indianes, per a un mercat tan pobre i tan mal pagador com l'espanyol. Sota aquest angle, la denominació «fàbrica d'indianes» que li fou aplicada des de l'origen i amb

la qual és reconeguda avui (pel mateix A. Sánchez,² sense anar més lluny), no li escau gairebé gens.

A casa nostra, però també a fora, la història de la indústria tèxtil anterior a la revolució industrial s'ha de revisar. El lli fou el cotó de l'antic règim; ni la llana, ni encara menys la seda, van tenir la mateixa importància. Per bé que conreat i treballat a la majoria de països europeus, les diferències de volum i de qualitat dels productes de lli donaven lloc a uns fluxos de molta consideració. Aquest comerç prengué una volada excepcional en el decurs del segle XVIII, quan a la demanda creixent de les societats occidentals s'hi afegí la demanda més o menys «nova» de les societats americanes. En ple creixement, la població immigrada del Nou Continent exigí una participació en el consum de llenços i altres articles de lli. La importació d'aquestes manufactures per part dels Estats Units (des del 1776) i de l'imperi espanyol assolí unes dimensions imprevistes a les últimes dècades de la centúria. El gràfic que segueix, manllevat al professor Peter Solar,³ de la Katholieke Universiteit Leuven, permet de fer-se'n càrrec sense haver-nos d'allargar més.

El proveïment de lli de Nord-Amèrica va anar a càrrec de la Gran Bretanya i, en molta menor mesura, de Rússia. El proveïment de l'Amèrica Central i meridional va esdevenir un quasi monopoli espanyol a partir del moment en què el lliure comerç franquejà el trànsit per les ciutats portuàries de les teles procedents de l'estranger. Aquesta franquícia va ser fonamental per a la indústria del Principat. Especialitzant-se en l'estampació de llenços

2. A partir de la seva presència al mateix títol, referit a la fàbrica Rull, la confusió entre indústria cotonera i indústria de lli és reiterada en el treball que comento, com ho mostren, per exemple, les frases següents:

«Si bé l'expansió del comerç colonial des de la dècada dels setanta va tendir a perjudicar el sector *cotoner*, perquè provocà la *seva* especialització en l'estampat de *teles* importades, ...» (p. 12; els subratllats són meus).

«La crisi que la interrupció del comerç colonial [causada per l'inici de la guerra amb Gran Bretanya, arran del tractat de San Ildefonso] provocà en la manufactura cotonera catalana es veu perfectament reflectida en la fàbrica de Rull. El valor de les vendes [...] baixa en un 70% en un sol any» (p. 18). L'afirmació només és exacta si es barregen llenços i indians: ben al contrari, en el cas de considerar solament les darreres, aquella minva de l'any 1797 respecte al 1796 es converteix en una alça del 9% (2.380 peces d'indianes venudes en lloc de 2.178, segons el quadre 4).

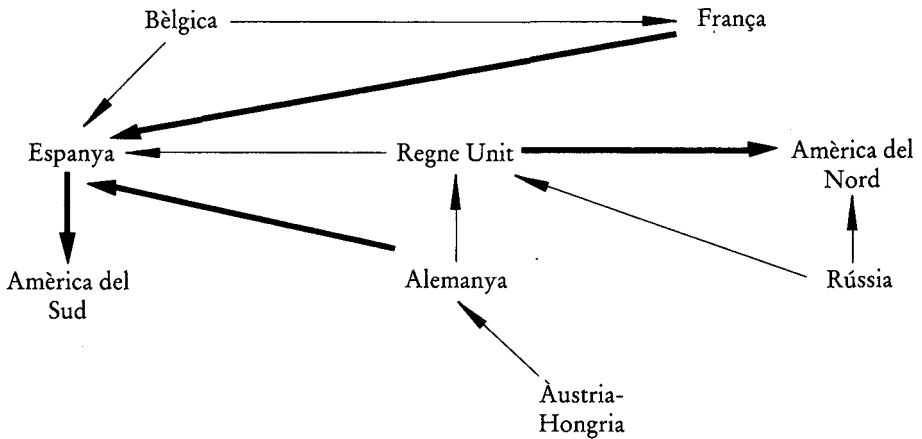
«Establir amb exactitud els percentatges d'aquestes vendes [les de l'àrea centrada a la població de Canet i la de la ciutat de Barcelona] que anaven a cada un dels tres mercats tradicionals de la manufactura *cotonera* (colonial, interior i regional) resulta difícil...» (p. 20; el subratllat és meu). Contradint aquesta expressió, de les xifres d'A. Sánchez el que en resulta és que els mercats de la manufactura cotonera pròpiament dita es reduïen a la Península, mentre que el colonial corresponia, gairebé totalment, a les teles de lli.

3. D'un paper inèdit presentat al seminari sobre European Textile Industries and World Markets, XIXth and Early XXth Centuries, a l'Istituto Universitario Europeo, de Florència, sota l'organització d'Albert Carreras, el 26 de febrer de 1990.

de Flandes i de Beauvais, de Bohèmia i de Pomerània, d'Escòcia i d'Irlanda, Barcelona es convertí en un centre tèxtil de primer ordre –no principalment cotoner– a nivell continental.

Corrents principals d'exportació de teixits

1780s

Alguns autors, i molt especialment Josep M. Delgado, acusen aquesta especialització d'haver arraconat els fabricants d'indianes cap a la fase simplement terminal del procés fabril, en perjudici de la filatura i del tissatge de cotó.⁴ A part que es basi en un equívoc (les teles objecte d'estampació a gran escala eren de lli, i no de cotó), l'argument, com a mínim, és reversible: els guanys acumulats amb l'estampació de llenços poden haver estat utilíssims per apuntalar una indústria (la indianera pròpiament dita) que es desenvolupava en condicions precàries. Referint-se a Rull i Cia., Alexandre Sánchez precisa que «en el mercat espanyol els beneficis eren menors (que en l'americà) i els cobraments més aleatoris».⁵ D'una manera més general, Ramon Grau i Marina López havien constatat que l'arrelament de la filatura del cotó, per mitjà de la «bergadana» (la primera filadora moderna, adaptada

4. Vid., entre d'altres, aquests treballs de DELGADO, *Política ilustrada, industria española y mercado americano, 1720-1820*, «Pedralbes», 3 (1983), ps. 260-273, i *La industria algodonera catalana (1776-1796) y el mercado americano. Una reconsideración*, «Manuscrits», 7 (1988), ps. 103-116.

5. «L'estructura comercial d'una fàbrica d'indianes barcelonina ...» (p. 12).

de la *jenny* anglesa), s'inicia en «el gran decenni 1783-1792»,⁶ que és aquell –afegeixo per compte propi– en què l'estampació de llenços ha batut el ple. Les teles de fil no van contribuir a finançar els costos, ara elevats, per causa de la nova maquinària, de la filatura i el tissatge del cotó?

En la mesura en què l'exemple de Rull i Cia. sigui extrapolable, la branca rigorosament cotonera de la indústria tèxtil catalana presentava, a l'últim terç del segle XVIII i a la primeria del XIX, una entitat força més petita de la que les nòmines d'establiments i d'obriers han fet creure. De la manera com s'acostuma a fer servir, l'etiqueta «fàbrica d'indianes» es presta a confusions. Un nombre considerable dels anomenats «fabricants d'indianes» es dedicava, amb preferència i potser en exclusiva, al simple pintat de llenços i altres articles de lli.

6. *Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes*, «Recerques», núm. 4 (1974), ps. 19-57. La citació es troba a la p. 38.